

Kreuzauf Medvedgrad (Crni križ na Medvedgradu) Josepha Schweigerta, izvedene u zagrebačkom kazalištu 22. listopada 1835.

Istražujući jezični krajolik hrvatskog društva prve polovine 19. stoljeća i njemački jezik u njemu, Daniel Barić rekonstruirao je živu urbanu višejezičnost, zajedničku, kako u Zaključku sam kaže, crkvenim velikodostojnicima, aristokratskim sredinama i trgovcima. Pokazao je u kojoj je mjeri njemački bio posrednik literature, ideja itd. iz Europe prema Hrvatskoj, a također i informacija o Hrvatskoj (bilo znanstvenih, novinskih ili književnih) prema Europi. Napokon, pokazao je kako je njemački jezik svojim posredništvom znanja i kulture te produkcijom korpusa tekstova njemačkih po izrazu, no uronjenih u hrvatsku kulturu, paradoksalno, umjesto prepreke razvoju hrvatskog jezika na neki način postao motorom njegova uzleta koji je u ovo doba uslijedio. Knjigu prati opsežan popis literature, korisno organiziran po tematskim cjelinama, a sama naslovnica, izbušena meta gradečkog streljačkog društva s njemačkim natpisom i prizorom znatiželjnika koji viri u privatnu sobu djevojaka, inteligentno sugerira ponovno otkrivanje zaboravljene povijesne zbilje, kakvim autor vidi svoje istraživanje.

Knjiga Daniela Barića svojim izborom teme, inter- i transkulturnim, pa i interdisciplinarnim pristupom unutar modela interkulturne historije jezika predstavlja značajan inovacijski doprinos hrvatskoj historiografiji i treba se nadati da će ovaj primjer biti poticaj hrvatskim istraživačima da na sličan sveobuhvatan način obrade i mađarski, latinski i talijanski jezik.

Zvezdana Sikirić Assouline

Globaliziranje Jugoistočne Europe

Ulf Brunnbauer, Globalizing Southeastern Europe: Emigrants, America, and the State since the Late Nineteenth Century, Lanham: Lexington Books, 2016., 357 str.

Nova knjiga Ulfa Brunnbauera *Globalizing Southeastern Europe: Emigrants, America, and the State since the Late Nineteenth Century* vrlo je ambiciozno djelo koje nije podbacilo u svojoj izvedbi. Njena je problematika aktualna. Međutim, autor ne pokušava iskoristiti trenutni val javne debate oko pitanja migranata za samopromociju, niti je ovo djelo izravno povezano s izvanjskim odrednicama te rasprave. Upravo suprotno, izvanznanstvena motivacija autora bila je ta da cijeloj društvenoj i političkoj problematici u vezi s pitanjem migranata podari dubinski i slojevit historijski i teorijski kontekst. Baveći se tematikom emigracija u prekomorske zemlje, posebice u Sjedinjene Američke Države, s prostora Jugoistočne Europe u 19. i 20. stoljeću, Brunnbauer vješto kombinira dva svoja interesna područja. S jedne strane, historiju migracija obogaćuje spoznajama na tom polju iz povijesti Jugoistočne Europe, a time indirektno pridonosi i boljem razumijevanju trenutno gorućeg problema u Europi i šire. S druge, pak, strane, historija migracija može poslužiti kao impuls za istraživanja povijesti Jugoistočne Europe koja nadilaze domene nacionalnih historiografija te zahtijevaju slojevite i razrađene teorijske i metodološke refleksije.

Ulf Brunnbauer ravnatelj je Instituta za istočnoeuropske i jugoistočnoeuropske studije u Regensburgu i profesor povijesti Istočne i Jugoistočne Europe na Sveučilištu u Regensburgu. Nakon prvih dviju monografija na njemačkom jeziku koje su se pobliže bavile problematikom bugarske povijesti, ovo je treća njegova samostalna monografija i ujedno prva pisana na engleskom jeziku. Osim navedenog, Brunnbauer je uredio dvije značajne monografije: *Transnational Societies, Transterritorial Politics. Migrations in the (Post-) Yugoslav Region, 19th-21st Century* (2009) i, zajedno s Hannesom Granditsom, *The Ambiguous Nation. Case Studies from Southeastern Europe in the 20th Century* (2013).

Tema knjige koja je pred nama jesu ekonomske migracije iz područja Jugoistočne Europe u prekomorske zemlje, poglavito u Sjedinjene Američke Države, u periodu od kasnog 19. stoljeća do 70-ih godina 20. stoljeća. Ona se primarno bavi velikim procesom emigracije koji je zahvatio to područje između 90-ih godina 20. stoljeća i Prvog svjetskog rata koji je naglo prekinuo migrantske linije. U njezinu središtu, dakle, nije politička emigracija koja obično zaokuplja maštu nacionalne historiografije. Za razliku od uobičajenog pristupa u studijama migracija, Brunnbauer ne zauzima stajalište zemalja „primateljica“ migranata, već zemalja izvora migracije. Želi prikazati načine na koje su različite nacionalne države u nastajanju te imperiji prije njih oblikovali svoje politike prema problemu migracije te kako su pokušavali kontrolirati navedene procese i utjecati na njih u svrhu ostvarenja svojih razvojnih ciljeva, bilo konkretnim zakonodavstvom ili ideološko-propagandnim radom. U središtu je Brunnbauerova pristupa, dakle, problem države i državne politike te kontrole nad procesima migracija: „Ova knjiga kombinira socijalnu historiju emigracije s historijom javnih percepcija i političkih odgovora na nju“ (str. 26).

U uvodnom poglavlju autor iznosi detaljno elaborirani teorijski i metodološki okvir djela. Na tragu Holma Sundhaussena, povijest Jugoistočne Europe promatra kao povijest migracija. Zbog toga, u duhu Gradačke škole, Brunnbauer razmatra i prakse migracija u toj regiji u duljem trajanju: od vlaške transhumancije pa sve do sezonskih migracija vezanih uz privremeni rad, kao npr. onih tzv. pečalbara. Takav pristup omogućuje nadilaženje narativa nacionalnih historiografija. Paradoks je dosadašnjih studija migracija, posebice onih nastalih na samom području Jugoistočne Europe, da one često pate od „metodološkog nacionalizma“, baveći se problemom emigracije samo u okviru svoje nacionalne države, bez prevelikog oslonca na komparativni pristup. Brunnbauer ovim djelom nudi alternativni konceptualni okvir koji ozbiljno ugrožava narative nacionalne historiografije, prezentirajući problematiku migracija povijest Jugoistočne Europe ne samo kroz doista regionalnu, već i globalnu prizmu.

U teorijskom je smislu za ovo djelo ključan odnos teritorija, ljudskog kretanja i političke intervencije. Gradeći je na teorijama o procesu teritorijalizacije moderne države, Brunnbauer problematiku migracija smješta između prostora identiteta i prostora odlučivanja, čiji je odnos krajnje ambivalentan. Osim toga, autor migracije promatra kao totalni društveni fenomen. On ne obuhvaća samo akt premještanja u prostoru, već i šire društvene, ekonomske, političke, ideološke i kulturne silnice. Također nema određen početak, niti kraj jer emigranti postaju predmetom politike nacionalnih država koje pokušavaju konstruirati vlastite nacionalne dijaspore. Sve to upućuje na fenomen migracije kao na onu društvenu činjenicu kroz koju se može reflektirati totalna historija određenog područja, posebice onog za koje se smatra da procesi migracije čine njegovo specifično bitno obilježje.

U metodološkom smislu Brunnbauer vješto kombinira mikro- i makroperspektivu. Makroslika utemeljena je, dakako, u statističkim podacima te služi skiciranju širih strukturnih

tendencija koje su utjecale na fenomen migracije u Jugoistočnoj Europi te isticanju kontinuiteta tog procesa. Te strukturne tendencije, međutim, ne mogu se svesti na ekonomske modele u neoklasičnom ključu. Brunnbauer snažno kritizira mehanizam neoklasičnih ekonomskih modela te naglašava kako oni ne mogu sami objasniti fenomen migracije. Ne uključuju analizu ljudskih očekivanja, kompleksnih motivacija povijesnih aktera te etabliranih društvenih mreža. Upravo je potonje jedna od glavnih Brunnbauerovih teza: migracija stvara migraciju, a etablirane transnacionalne društvene mreže čine temeljnu podlogu povijesnog kontinuiteta tog društvenog procesa prema kojem različiti režimi moraju odrediti svoj politički i ideološki odnos. S druge strane, osim što oprimjeruje, mikroperspektiva pokazuje i alternative raznim strukturnim tendencijama. Ona ističe kontingentnost živog povijesnog iskustva te kreativnost povijesnog aktera pri prilagođavanju pravila i tendencija vlastitim ciljevima. Takva kombinacija makro- i mikropristupa naposljetku lijepo oslikava dijalektički odnos strukture i žive prakse. Kako priznaje i sam autor, takav je teorijski i metodološki okvir poprilično eklektičan, ali on u krajnjoj instanciji proizlazi iz priznavanja kompleksnosti i ireducibilnosti živog povijesnog iskustva.

Drugo poglavlje knjige pobliže se bavi procesom prekomorske emigracije iz Jugoistočne Europe od 90-ih godina 19. stoljeća do početka Prvog svjetskog rata. U njemu autor iznosi pertinentne statističke podatke, ali se dotiče i kompleksnih razloga i motivacija za odlazak, kako onih strukturno-ekonomskih (kao npr. demografske ekspanzije i agrikulturne krize), tako i onih više subjektivnih i individualnih, u koje spada i rasprava o primamljivosti i prednostima rada u Sjedinjenim Američkim Državama, poglavito za seljačko stanovništvo Jugoistočne Europe. Na tom posljednjem tragu valja istaknuti da Brunnbauer mnogo pozornosti pridaje emigrantskim mrežama koje smatra snažnim faktorima u održavanju, pa i u ekspanziji emigracije, kao i raznim posredničkim agencijama i prijevoznim kompanijama koje su također omogućile održavanje i širenje dinamike procesa migracije, pritom, naravno, ostvarujući vrlo visoke profite. Migrant i granica nisu tako jedini akteri ove pripovijesti, već su to i vlade, lokalni organi vlasti (čiji su interesi često suprotstavljeni onima centralne Vlade), emigrantske udruge, posredničke agencije, itd.

Treće poglavlje pobliže opisuje način života i status emigranata u Sjedinjenim Američkim Državama, razine njihovih prihoda, distribuciju po proizvodnim granama, kao i pripadnost različitim društvima, po nacionalnoj, regionalnoj ili konfesionalnoj osnovi. Svrha je svega toga ilustrirati veze koje su se uspostavljale i održavale na razini zemlje odlaska i zemlje destinacije. Kako je plan većine emigranata bio taj da njihov boravak u inozemstvu bude privremen, veliki se dio njih i vratio u svoje zemlje podrijetla. To, ali i novčana sredstva koja su redovito slali svojim obiteljima imali su velik utjecaj na ekonomije i razvoj država Jugoistočne Europe, kao i na podizanje očekivanja stanovništva u vezi s njihovim životnim standardom.

Zbog toga nije čudno da su se države svojski trudile oko kontrole procesa emigracije, što je tema idućeg poglavlja. U njemu možemo pronaći detaljnu elaboraciju legislativnih i drugih političkih napora raznih državnih tvorevina na području Jugoistočne Europe, čiji je cilj bio kontrolirati i usmjeravati proces emigracije, od dvaju velikih imperija (Austro-Ugarske Monarhije i Osmanskog Carstva) sve do nacionalnih država nastalih na njihovim razvalinama. Pritom je posebno zanimljivo pratiti različitost pristupa u politici emigracije prisutnih unutar konstitutivnih dijelova Austro-Ugarske Monarhije, kao i među različitim nacionalnim državama Jugoistočne Europe te razloge koje Brunnbauer pronalazi za njih, a koji izvire iz specifičnih političko-ekonomskih konteksta. Osim toga,

velik je naglasak stavljen na odnos između emigranata, posrednika i birokrata koji nije uvijek bio jednoznačan.

Peto i šesto poglavlje pomalo su idiosinkratični s obzirom na ostatak knjige. U kronološkom smislu autor prelazi u međuratno razdoblje te duboko ulazi u 20. stoljeće sve do 70-ih godina. U prostornom se, pak, smislu djelo sužava u okvire studije slučaja, uzimajući kao svoj predmet politiku emigracije prve i druge Jugoslavije te njihov međusobni odnos. Peto poglavlje tematizira politiku emigracije Kraljevine SHS, odnosno Kraljevine Jugoslavije. Brunnbauer razmatra zakonsku legislativu vezanu uz emigraciju, političke ciljeve vlasti koje je njome htjela postići, kao i modele interakcije s već postojećom emigracijom u pokušaju konstrukcije jedne jugoslavenske dijaspore. Osim toga, značajan je i utjecaj politika emigracije na lokalno stanovništvo te na proces izgrađivanja nacionalne svijesti u samoj Jugoslaviji. Na to se nastavlja šesto poglavlje koje jednako obrađuje politike socijalističke Jugoslavije. Brunnbauer tako može istaknuti važnost političkog okruženja i političkih projekata za procese migracija, ali jednako tako može naglasiti i kontinuitete prisutne u tom procesu, oblikovane od strane širih strukturnih tendencija koje često ispadaju iz vidokruga političke historije, što posebno dolazi do izražaja komparacijom odrednica *Gastarbeiter* emigracije 60-ih i 70-ih godina 20. stoljeća te velikih emigracija koje su bile središnja tema ove knjige.

Brunnbauerovo djelo tako čini upravo ono što je navedeno u njegovom naslovu. Temom migracija on zadaje još jedan udarac tradicionalnoj slici Balkana te razmatranje povijesti Jugoistočne Europe postavlja u domenu tzv. *entangled history*, pokazujući strukturnu vezu koju procesi emigracije tvore između prostora emigracije i prostora imigracije. Područje Jugoistočne Europe pokazuje se kao međunarodni izvoznik jeftine radne snage, pri čemu procesi emigracije na velikoj razini – u suprotnosti s neoklasičnim očekivanjima – ne uklanjaju ekonomsku zavisnost, već je upravo reproduciraju po modelu odnosa centra i periferije. Međutim, to ne smije negirati činjenicu da na mikrorazini emigracija predstavlja mogućnost djelovanja za živog povijesnog aktera koji teži poboljšanju svojeg života i ispunjenju vlastitih svrha. Na toj razini ova knjiga pridonosi raskrinkavanju strategija prema kojima se diskurs o emigraciji uklapa u diskurs o marginalnosti, posebice onoj nacionalnoj. Jasno ističući diskrepanciju između socioekonomske važnosti procesa emigracije i javne slike te političko-ideološkog iskorištavanja te slike, ova knjiga predstavlja snažan izazov za mitologiju nacionalne historiografije vezanu uz domenu povijesti migracija.

Nikola Tomašegović

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI 48

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

The logo for FF press, featuring the letters 'FF' in a stylized font with a horizontal line through them, followed by the word 'press' in a lowercase sans-serif font.

ZAGREB 2016.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 48

Izdavač / Publisher

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača / For Publisher

Željko Holjevac

Glavni urednik / Editor-in-Chief

Hrvoje Gračanin

Izvršna urednica / Executive Editor

Inga Vilogorac Brčić

Uredništvo / Editorial Board

Bruna Kuntić-Makvić (stara povijest/ancient history), Zrinka Nikolić Jakus (srednji vijek/
medieval history), Hrvoje Petrić (rani novi vijek/early modern history), Željko Holjevac
(moderna povijest/modern history), Tvrtko Jakovina (suvremena povijest/contemporary history),
Silvija Pisk (mikrohistorija i zavičajna povijest/microhistory and local history),
Zrinka Blažević (teorija i metodologija povijesti/theory and methodology of history)

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Council

Denis Alimov (Sankt Peterburg), Živko Andrijašević (Nikšić), Csaba Békés (Budapest), Rajko
Bratož (Ljubljana), Snježana Buzov (Columbus, Ohio), Svetlozar Eldarov (Sofija), Toni Filiposki
(Skopje), Aleksandar Fotić (Beograd), Vladan Gavrilović (Novi Sad), Alojz Ivanišević (Wien),
Egidio Ivetić (Padova), Husnija Kamberović (Sarajevo), Karl Kaser (Graz),
Irina Ognyanova (Sofija), Géza Pálffy (Budapest), Ioan-Aurel Pop (Cluj),
Nade Proeva (Skopje), Alexios Savvides (Kalamata), Vlada Stanković (Beograd),
Ludwig Steindorff (Kiel), Peter Štih (Ljubljana)

Izvršna urednica za tuzemnu i inozemnu razmjenu /

Executive Editor for Publications Exchange

Kristina Milković

Tajnik uredništva / Editorial Board Assistant

Dejan Zadro

Adresa uredništva/Editorial Board address

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120 150, 6120 158, faks ++385 (0)1 6156 879

Časopis izlazi jedanput godišnje / The Journal is published once a year

Časopis je u digitalnom obliku dostupan na / The Journal in digital form is accessible at
Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske „Hrčak“
<http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>

Financijska potpora za tisak časopisa / The Journal is published with the support by
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Časopis je indeksiran u sljedećim bazama / The Journal is indexed in the following databases:
Directory of Open Access Journals, EBSCO, SCOPUS, ERIH PLUS, Emerging Sources Citation
Index - Web of Science

Naslovna stranica

Iva Mandić

Grafičko oblikovanje i računalni slog

Marko Maraković

Lektura

Samanta Paronić (hrvatski / Croatian)

Dražen Nemet (engleski / English)

Tisak

Tiskara Zelina d.d., Sveti Ivan Zelina

Naklada

250 primjeraka

*Časopis je u digitalnom obliku dostupan na Portalu znanstvenih časopisa
Republike Hrvatske „Hrčak“ <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

*The Journal is accessible in digital form at the Hrcak - Portal of scientific
journals of Croatia <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

RADOVI 48

ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU